

СЕКЦІЯ 12.

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА

Стрельцов Євген Львович

Національний університет «Одеська юридична академія»,
завідувач кафедри кримінального права,
доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент
Національної академії Правових наук України

ПУБЛІЧНІСТЬ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА

Кримінальне право — одна з галузей українського права. Кримінальне правопредставляє собою сукупність правових норм, які визначають підстави і принципи кримінальної відповідальності, злочинність і караність діянь, які становлять небезпеку для особи, суспільства або держави, встановлюють види покарань та інших заходів кримінально-правового характеру за вчинення злочину та ін.

Кримінальному праву як галузі притаманні всі ознаки, властиві системі українського права в цілому: нормативність, формальна визначеність, обов'язковість для виконання і т.п. У той же час поряд із загальними ознаками кримінальне право має специфічні ознаки, зумовлені своїм предметом і методом правового регулювання. Предмет правового регулювання кримінального права як галузі становить, в першу чергу, група суспільних відносин — кримінально-правових, що виникають з юридичного факту — вчинення злочину.

Тому кримінально-правові норми Особливої частини офіційно закріплюють заборонені моделі людської поведінки, вчинення яких розцінюється державою як вчинення суспільно небезпечних дій та тягне за собою покарання або інші кримінально-правові заходи. Так, існують різні види закріплення моделі забороненої поведінки диспозиції правової норми. Одні — містять пряму вказівку на те, що така конкретна модель людської поведінки прямо заборонена, інші закріплюють це «м'якше», ще одні роблять це певною мірою алегорично. Але, як би редакційно не викладались положення кримінально-правової норми, розуміння того, що відповідна поведінка у разі її вчинення тягне за собою відповідну державну реакцію, переважно у вигляді покарання,

показує, що така модель (моделі) такої поведінки, є забороненою. Українське кримінальне право закріплює, що в загальному плані злочином є передбачене Кримінальним кодексом України (далі – КК) суспільно небезпечне діяння (дія або бездіяльність), вчинене суб'єктом злочину (ч. 1 ст. 11 КК). Розвиваючи це положення, потрібно нагадати, що українське кримінальне право має своїм завданням правове забезпечення охорони прав і свобод людини і громадянина, власності, громадського порядку та громадської безпеки, довкілля, конституційного устрою України від злочинних посягань, забезпечення миру і безпеки людства, якість якого повинна сприяти запобіганню злочинам (ч. 1 ст. 1 КК). Для здійснення цього завдання Кримінальний кодекс України визначає, які суспільно небезпечні діяння є злочинами та які покарання застосовуються до осіб, що їх вчинили (ч. 2 ст. 1 КК).

Наступним кроком, після такого офіційного визначення, є встановлення конкретного складу злочину у кожній забороненій моделі людської поведінки. Наявність відповідного складу злочину є, згідно ч. 1 ст. 2 КК, необхідною та обов'язковою умовою підстави кримінальної відповідальності.

Законодавство України про кримінальну відповідальність становить Кримінальний кодекс України, який ґрунтується на Конституції України та загальновизначених принципах і нормах міжнародного права (ч. 1 ст. 3 КК України). При цьому необхідно враховувати, що злочинність діяння, а також його караність та інші кримінально-правові наслідки визначаються тільки цим Кодексом (ч. 3 ст. 3 КК).

Таким чином, поняття злочину, склад злочину та кримінальна відповідальність потрібно розглядати у двох визначеннях. Вони можуть розглядатися як основні самостійні інститути кримінального права, кожен з яких має своє завдання та мету. Також, їх можливо розглядати і як основні складові того державного «ланцюга», який забезпечує усі етапи реалізації основних положень кримінального права: від офіційного закріплення поняття злочину до застосування цих положень на практиці завдяки можливостям кримінальної відповідальності [1, с. 81-84].

Встановлення цього повинно мати не тільки зовнішній прояв. Ці інститути, поза залежності від того, у якій якості вони «використовуються» – як самостійні кримінально-правові інститути чи взаємозв'язані складові державного «ланцюга», – повинні мати змістовне наповнення. І, в першу чергу, завдяки визначенню поняття злочину, так як б саме з нього, образно кажучи, все і починається. У свою чергу, основні визначення, а у нашому випадку – визначення злочину, багато в чому визначається природою відповідної галузі права. Для кримінального права – це його публічно-правова природа.

Публічність кожної галузі права, в тому числі і кримінального, має відповідну основу. Основними компонентами такої основи виступають наступні явища: публічний інтерес, публічне цілепокладання, публічно-правова політика, публічно-правова практика, а також загальносуспільні блага. При цьому публічність виступає як інтереси держави та суспільства, орієнтованого на оптимальні результати свого розвитку.

Процес реалізації публічного інтересу починається з визначення мети або визначення державою та суспільством поточних і перспективних цілей своєї діяльності. В зв'язку з цим цілі публічного права носять багатоступінчастий характер і включають в себе правотворчість, правоохоронну та правозахисну діяльність та ін., з урахуванням предмету і функції кожної галузі права, яка повинна бути спрямованою на правову підтримку реалізації державних та суспільних завдань та мети.

Наступний етап реалізації публічного інтересу полягає в розробці політики, тобто визначенні заходів, які необхідно здійснити суспільству і державі, щоб забезпечити успішну реалізацію публічного інтересу. При цьому політика, як процес раціональної розумової діяльності, не завжди може співпадати з практичною діяльністю, що необхідно враховувати. Практична діяльність являє собою, як відомо, достатньо самостійне явище, безпосереднє реальне життя, спрямоване на втілення політичних заходів. Це теж потрібно враховувати при аналізі заходів публічно-правового характеру.

Кінцевий результат виражається в змінах суспільства і держави згідно пізнаного публічного інтересу і в формуванні системи загальних матеріальних і духовних благ. Держава, бажаючи максимально повно використовувати загальні блага з метою забезпечення національного правопорядку і матеріального благополуччя індивідів, змушена здійснювати складну і неоднозначну діяльність з організації виробництва цих благ, їх розподілу, охорони і захисту. Ця діяльність, її результати і створюють відповідні правовідносини, які у своїй сукупності, системі утворюють єдиний предмет публічного права, який у подальшому повинен (може) трансформуватися у кожній галузі публічного права.

У зв'язку з цим потрібно розрізняти правову природу кримінального права як галузі публічного права і ті «компроміси», які використовує держава, реалізуючи ці положення на практиці завдяки «можливостям» кримінальної відповідальності. Але в останній час статус кримінального права як публічної галузі права піддається певним «сумнівам». З метою демонстрації такого «втрачання» достатньо часто використовуються положення ст. 46 КК, згідно з якими, при дотриманні необхідних умов, особа може бути звільнена від кримінальної відповідальності у зв'язку з примиренням з потерпілим. Саме примирення особи, яка

вчинила злочин, з потерпілим від цього злочину і видається як існуючі елементи приватного у кримінальному праві. Але при цьому не потрібно змішувати публічно-правові положення, які закріплені у визначенні злочину (злочинів), та тими «угодами», які використовує держава для спрощення, у широкому розумінні цього поняття, конкретних варіантів застосування кримінальної відповідальності або державного реагування на вчинки конкретної особи. Це різні речі: офіційне визначення поняття злочину і, умовно кажучи, предметне застосування цього визначення на практиці у кожному конкретному випадку, яке може мати, як вище зазначалось, певною мірою «компромісний» характер. Така компромісність може бути викликана низкою причин на конкретному етапі державного будівництва: політичними, економічними, соціальними та ін. Тому положення ст. 46 КК, як й інших норм КК, на які йде посилання з цього приводу, не «спростовують» публічність кримінального права, а, навпаки, підкреслюють необхідність диференціації розуміння публічності кримінального права та використання або не використання державою можливостей кримінальної відповідальності.

Список використаної літератури:

1. Стрельцов Є.Л. Злочин, склад злочину та кримінальна відповідальність / Є.Л. Стрельцов //Фундаментальні проблеми кримінальної відповідальності: матеріали наук. полілогу (м. Харків, 7 верес. 2018 р.) / упоряд.: Ю.В. Баулін, Ю. А. Пономаренко. — Харків: Право, 2018. — 208 с.

Мирошніченко Наталія Анатоліївна

Національний університет «Одеська юридична академія»,
професор кафедри кримінального права,
кандидат юридичних наук, доцент

ВСТАНОВЛЕННЯ ПРИЧИННОГО ЗВ'ЯЗКУ ПРИ КВАЛІФІКАЦІЇ ЗЛОЧИНІВ ЗА ОБ'ЄКТИВНИМИ ОЗНАКАМИ

Теорія кримінального права та практика виходять із основного принципу, згідно з яким суспільно небезпечні наслідки можуть бути поставлені у вину особі тільки за умови, що вони перебували в причинному зв'язку з його дією або бездіяльністю. Наука кримінального права не створює власної теорії причинності, а ґрунтується на теорії причинності, або казуальності, розробленою філософією. З філософських положень випливає, що під причин-